

ضرورت اصلاح ساختار تولیدات صنعتی کشور

عنوان گزارش: آثار افزایش ۵۷ درصدی حداقل حقوق و دستمزد در سال ۱۴۰۱

کمیسیون: صنایع

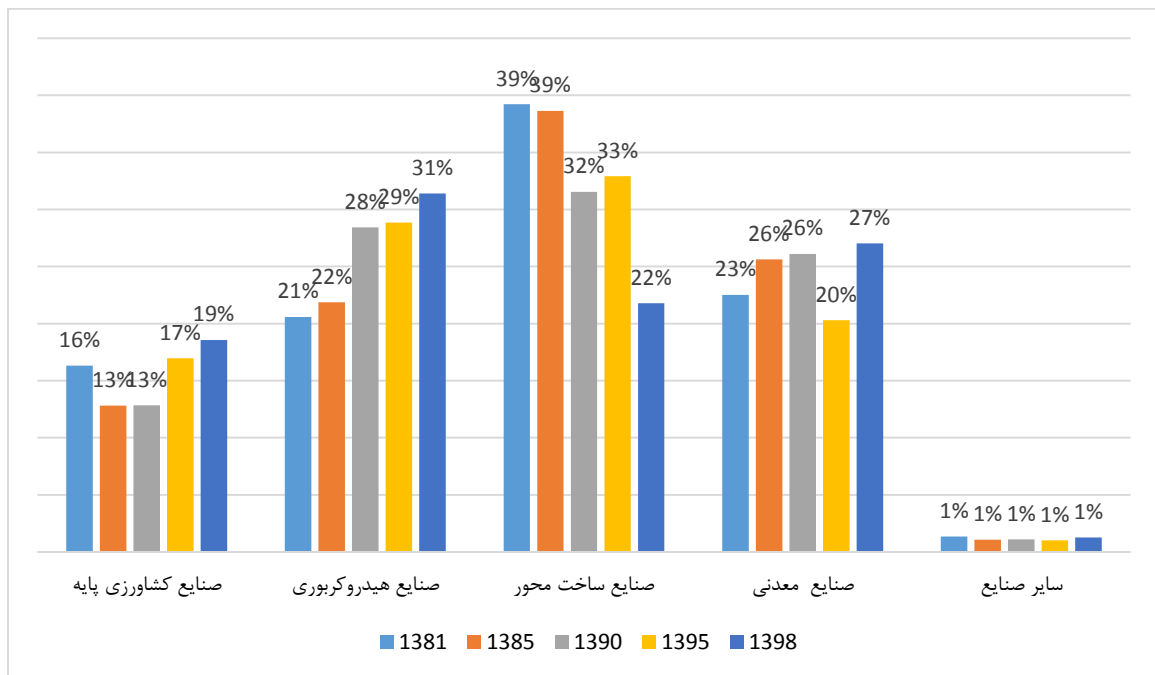
انتشار: امور کمیسیون های تخصصی اتاق ایران

شماره گزارش: ۱۱۰۱۰۲

بهار ۱۴۰۱

۱- بیان مسئله: ظهور عدم توازن در ساختار صنعتی کشور

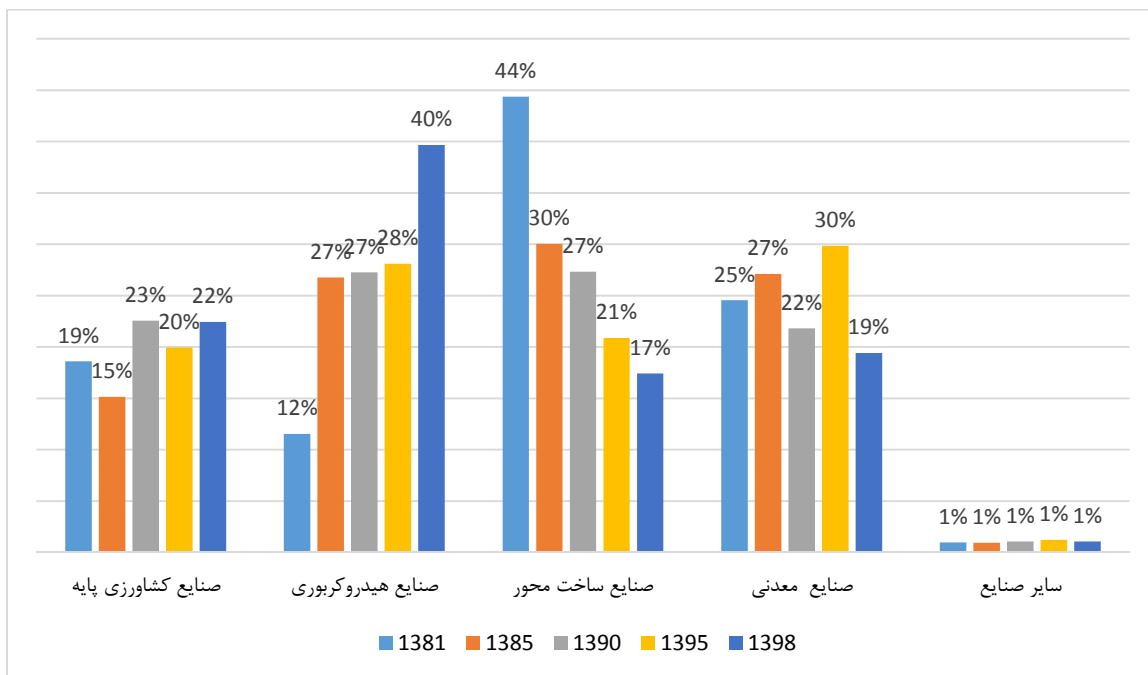
در طول دو دهه گذشته، ساختار صنعتی کشور دچار تحول بنیادینی شده که نتیجه آن رشد هرچه بیشتر صنایع منبع محور و وابسته به منابع تجدیدناپذیر در مقابل کاهش سهم صنایع ساخت محور در عملکرد صنعتی کشور بوده است. همان گونه که در نمودار ۱ مشاهده می شود، طی دو دهه اخیر سهم صنایع ساخت محور از ارزش افزوده کل صنعت روند نزولی را طی نموده و از ۳۹٪ در سال ۱۳۸۱ به رقم ۲۲٪ در سال ۱۳۹۸ رسیده که توأم با جهش صنایع هیدروکربوری از ۲۱٪ به ۳۱٪ و صنایع معدنی از ۲۳٪ به ۲۷٪ در همین بازه زمانی بوده است. بررسی روند تشکیل سرمایه ثابت، وضعیت بحرانی تری را نیز برای صنایع ساخت محور نشان می دهد. مطابق نمودار ۲ به وضوح کاهش سهم گیری صنایع ساخت محور از تشکیل سرمایه ثابت بخش صنعت (از ۴۴٪ به ۱۷٪) در مقابل رشد شتابان صنایع هیدروکربوری (از ۱۲٪ به ۴۰٪) طی سال های ۹۸-۱۳۸۱ مشاهده می شود. نتیجه این روند افزایش سهم صنایع منبع محور در بالادست زنجیره های ارزش با توان اشتغالزایی و ارزش افزایی کم در مقابل کاهش سهم صنایع ساخت محور در پایین دست زنجیره های ارزش است که توان ارزش افزایی بالایی دارند و می توانند موتور محرک رشد بخش صنعت در توسعه اشتغال و صادرات باشند.

نمودار ۱: روند سهم صنایع از ارزش افزوده در بخش صنعت^۱

^۱ صنایع کشاورزی پایه: تولید فراورده های غذایی، تولید انواع آشامیدنی ها، تولید فراورده های توتون و تنباکو، تولید منسوجات، تولید چرم و فراورده های وابسته، تولید چوب و فراورده های چوبی، تولید کاغذ و فراورده های کاغذی
صنایع هیدروکربوری: تولید کک و فراورده های حاصل از پالایش نفت، تولید مواد شیمیایی و فراورده های شیمیایی

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

نمودار ۲: روند سهم صنایع از تشکیل سرمایه ثابت در بخش صنعت طی بازه زمانی ۹۸-۱۳۸۱

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

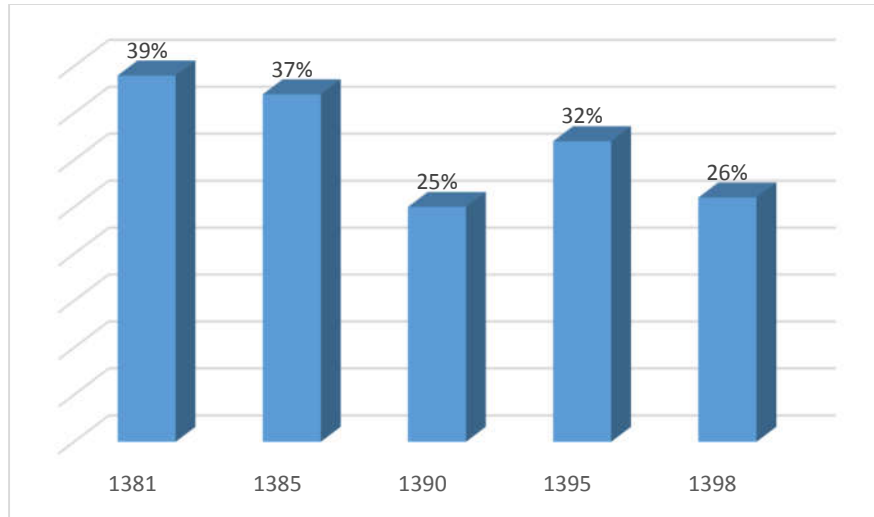
۲- آثار و پیامدها

روند رو به رشد عدم توازن در ساختار صنعتی کشور از چند منظر محل اشکال است:

۲-۱- کاهش توان ارزش افزایی بخش صنعت و در نتیجه کاهش عملکرد این بخش در اقتصاد ملی. همان گونه که در نمودار ۳ مشاهده می شود، توان ارزش افزایی صنعت طی دو دهه گذشته کاهش محسوسی داشته و از رقم ۳۹ درصد به رقم ۲۶ درصد رسیده است.

صنایع ساخت محور: تولید محصولات فلزی ساخته شده، ساخت محصولات رایانه ای، تولید تجهیزات برقی، تولید ماشین آلات و تجهیزات، تولید وسایل نقلیه موتوری، تولید سایر تجهیزات حمل و نقل، تولید مبلمان، تولید داروها و فرآورده های دارویی شیمیایی و گیاهی، تولید فرآورده های لاستیکی و پلاستیکی، تولید پوشاک

صنایع معدنی: تولید فرآورده های معدنی غیرفلزی، تولید فلزات پایه
سایر صنایع: چاپ و تکثیر، تولید سایر مصنوعات، تعمیر و نصب ماشین آلات

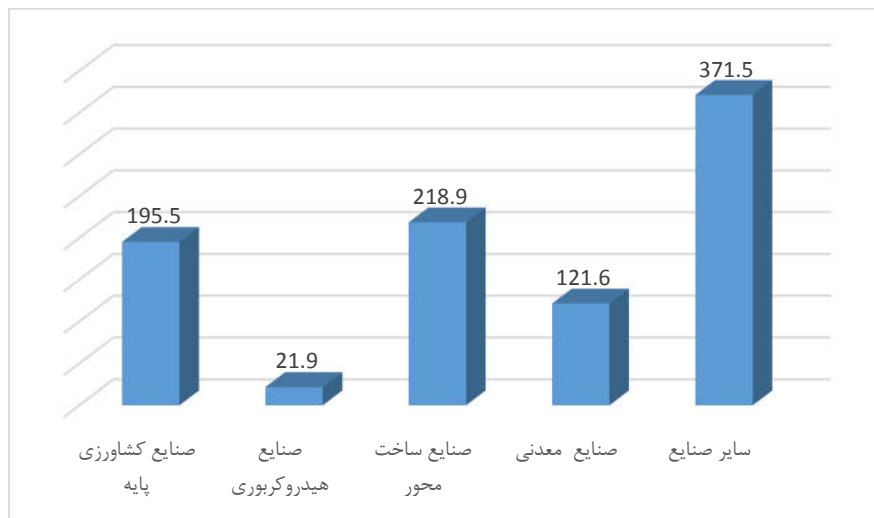

نمودار ۳: سری زمانی توان ارزش افزایی بخش صنعت طی بازه زمانی ۹۸-۱۳۸۱

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

۲-۲- در صورت عدم برنامه ریزی برای تولید صیانتی، پایداری برنامه های توسعه صنعتی با اتکا به صنایع منبع محور با چالش مواجه خواهد شد (بواسطه محدودیت در منابع و انرژی)، که امروز برخی از پیامدهای آن در عدم تامین انرژی و خوراک مورد نیاز این دسته از صنایع در برخی از برهه های زمانی مشاهده می شود.

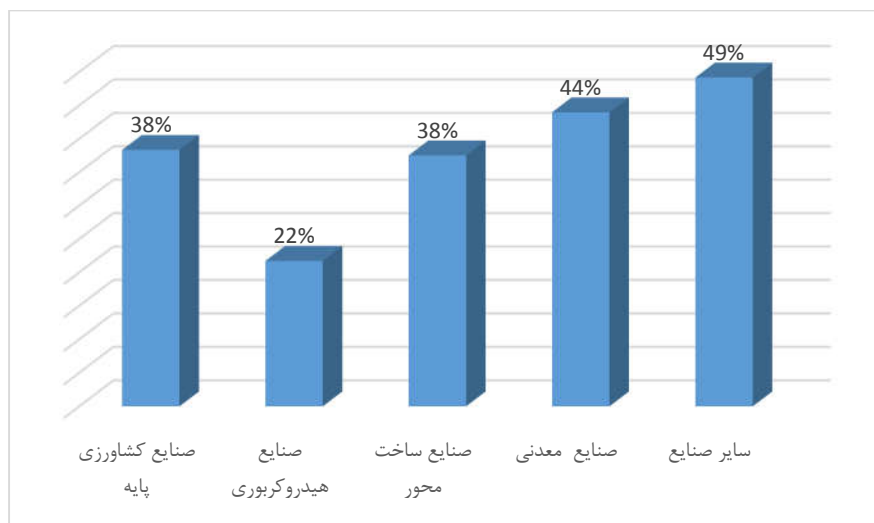
۲-۳- از آنجاکه توان اشتغال زایی در صنایع منبع محور پایین است، بنابراین به سادگی نمی توان سازگاری میان اهداف درآمدزایی صادراتی و اشتغال زایی برای این صنایع برقرار کرد. مطابق با نتایج نمودار ۴، در حالی که صنایع هیدروکربوری متوسط اشتغال ۲۱۸,۹ نفر به ازای هزار میلیارد ریال ارزش تولید داشته اند، صنایع ساخت محور توانسته اند در همین بازه فروش، اشتغال ۲۱۸,۹ نفری را رقم بزنند.

نمودار ۴: اشتغال زایی صنایع در سال ۱۳۹۸ (تعداد اشتغال به ازای هزار میلیارد ریال تولید)

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

۴-۲- کاهش سهم صنایع ساخت محور از ارزش تولید و صادرات صنعتی کشور و محدود شدن تولید و صادرات کشور به صنایع با توان ارزش زایی پایین که چالش هایی نظیر تنوع پایین بازارهای صادراتی، آسیب پذیری بالا از تحریم ها و ... را به همراه دارد. در نمودار ۵ توان ارزش آفرینی گروه های مختلف صنایع مقایسه شده است. لازم به ذکر است که این نکته باید در نظر گرفته شود که به واسطه یارانه اعطایی در بخش انرژی و خوراک، میزان ارزش زایی صنایع منبع محور و مصرف کننده انرژی بسیار بیشتر از توان واقعی آن ها برآورد شده است. برای نمونه توان ارزش زایی صنایع معدنی در حالی ۴۴ درصد است که این رقم برای صنایع ساخت محور ۳۸ درصد بوده، که متاثر از یارانه ها و تخفیف های اعطایی در بخش نهاده ها (انرژی و خوراک) صنایع منبع محور بوده است.

نمودار ۵: توان ارزش زایی صنایع در سال ۱۳۹۸

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

یکی دیگر از عوامل کلیدی کاهش سهم صنایع ساخت محور از تولیدات صنعتی کشور، نداشتن مزیت نسبی تولید، پایین بودن رقابت پذیری و بالابودن هزینه های مبادلاتی است. تنها مزیت نسبی تولید در ایران انرژی و منابع طبیعی است. مزیتی که در پله اول (صنایع بالادستی) حبس و منجر به حاشیه سودهای بسیار بالا و رانتی شده و از آن چیزی نصیب صنایع پایین دستی و اشتغالزا نمی شود. در صنایع ساخت محور هرچه میزان پیچیدگی محصول و میزان فناوری و ارزش افزوده افزایش می یابد سهم انرژی در قیمت تمام شده کاهش یافته و بهره آن محصول از این مزیت نسبی کمرنگ تر می شود. از سویی دیگر با افزایش پیچیدگی محصول و افزایش طول و پیچیدگی زنجیره ارزش ناکارآمدی های ساختاری، بالا بودن هزینه های مبادلاتی و ضعف رقابت پذیری باعث تحمیل هزینه های اضافی در هر پله به تولیدکننده شده و باعث نابودی توان رقابتی آن رشته در مقایسه با رقبای جهانی و منطقه ای می شود. روندی که در آن نقش SME ها در صنعت کشور کمرنگ تر و کمرنگ تر شده و سهمی بیش از پیش متعلق به صنایع منابع محور و بزرگ و نهادهای دولتی و خصوصی خواهد شد.

۲-۵- چالش های ناشی از حبس یارانه و منافع مالی در حلقه های بالادست که مانعی بر توسعه و تکمیل زنجیره ارزش در پایین دست می شود. موضوعی که در سالیان گذشته و خصوصاً در نوسانات اخیر نرخ ارز موجب چالش های اساسی در تنظیم بازار زنجیره تامین صنایع کشور شده است (تنها در سال ۱۳۹۷ بیش از ۱۰ مصوبه برای تنظیم بازار محصولات فولادی با انواع فرمول های قیمت گذاری ابلاغ شد).

۲-۶- وابسته شدن عملکرد صادرات کشور به محصولات پایه ای و اساسی (Commodities) و در نتیجه تاثیر پذیری عملکرد صادراتی و ارزش کشور از متغیرهای محیطی خود چالشی اساسی در مسیر تنظیم موازنه صادرات و واردات کشور است. به منظور ارائه تصویری از تاثیر متغیرهای محیطی بر صادرات مواد اولیه می توان به بررسی صادرات محصولات پتروشیمی و صادرات صنایع معدنی در سال ۱۳۹۹ پرداخت.

۲-۶-۱- عملکرد صادرات پتروشیمی کشور در سال ۱۳۹۹

جدول ۱ عملکرد صادرات محصولات پتروشیمی کشور در سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ را نشان می دهد. در سال ۱۳۹۹ کل تولید محصولات پتروشیمی کشور معادل ۳۵ میلیون تن بوده که ۲۱،۲ میلیون تن با ارزش نزدیک به ۷،۲ میلیارد دلار صادر شده است که نسبت به سال گذشته از نظر وزنی ۱۰ درصد رشد و از نظر ارزشی ۱ درصد کاهش داشته است که عمده دلیل آن کاهش قیمت محصولات پتروشیمی بواسطه شیوع اپیدمی کرونا بوده است. لازم به ذکر است از آنجا که عمده فرآورده های این صنعت مواد اولیه اساسی (بالادست) است، حساسیت بسیار بالایی به قدرت چانه زنی خریداران در زمان کاهش تقاضا دارد.

جدول ۱- عملکرد صادراتی صنعت پتروشیمی (محصولات پتروشیمی و پایه نفتی)

	۱۳۹۹		۱۳۹۸	
	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)
متانول	۱۱۶۶	۷۶۵۰	۱۱۰۲	۵۹۹۳
مواد اولیه پلیمری	۳۸۲۰	۴۲۸۲	۳۳۰۱	۳۸۶۷
مواد آروماتیک	۵۳۰	۱۱۸۴	۹۳۰	۱۵۱۴
گوگرد	۵۱	۱۱۲۵	۵۶	۷۲۸
کود اوره	۷۰۵	۳۸۷۳	۷۶۵	۴۱۳۹
سایر	۸۶۶	۳۱۱۳	۱۰۵۷	۲۹۵۶
جمع کل	۷۱۳۸	۲۱۲۲۷	۷۲۱۱	۱۹۱۹۷

ماخذ: سازمان توسعه تجارت

۲-۶-۲- عملکرد صادرات محصولات معدنی در سال ۱۳۹۹

در حوزه صادرات صنایع معدنی نیز سال ۱۳۹۹ سالی پرفراز و نشیب به شمار می رود. هرچند در ابتدای سال حجم وزنی صادرات کشور با کاهش ۵۶ درصدی بواسطه کاهش تقاضای جهانی و برخی محدودیت های پیش روی لجستیک و حمل و نقل در کشورهای همسایه روبرو شد و از رقم ۲۵ میلیون تن به حدود ۱۴ میلیون تن رسید، اما در ادامه این سال و در ماه های پایانی، رشد جهش وار قیمت محصولات پایه و کامودیتی ها موجب شد ارزش دلاری صادرات کشور تنها رقم ۱۲ درصد کاهش را تجربه کند. جدول زیر عملکرد صادراتی صنایع معدنی فلزی در سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ را نشان می دهد.

جدول ۲- عملکرد صادراتی صنایع معدنی فلزی

۱۳۹۹		۱۳۹۸		
ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	
۱۳۷,۹	۲۶۳۳	۷۷۰,۰	۱۲۶۰,۹	سنگ و کنستانتره آهن
۱۵۸,۰	۸۷۳	۱۶۷,۴	۹۴۰	آهن اسفنجی
۲۶۴۷	۶۵۱۳	۲۵۳۰	۶۷۲۴	شمش فولاد
۳۶۲,۰	۷۴۸	۳۸۳,۱	۸۱۶	محصولات تخت فولادی
۹۸۸,۳	۲۲۲۹	۱۰۶۰	۲۵۷۵	محصولات طویل فولادی
۳۶,۸	۸۸	۱۲۲,۴	۲۹۷	لوله و پروفیل فولادی
۸۱,۹	۹۳	۲۲۶	۲۷۱	سنگ و کنستانتره مس
۷۱۹,۳	۱۱۱	۸۰۷,۲	۱۲۳	کاتد مس
۲۸۴,۰	۱۵۴	۷۹,۹	۴۵	شمش آلومینیوم
۳۲۵,۰	۱۳۵	۲۹۰,۰	۱۲۱	شمش روی
۵۲,۳	۲۸	۷۲,۳	۳۷	شمش سرب
۶۸,۷	۷۸	۸۱,۳	۸۶	فروآلیاژها
۴۷۰,۰	۳۰۲	۶۳۷,۹	۳۸۶	سایر
۶۳۳۱,۲	۱۳,۹۸۵	۷۲۲۷,۵	۲۵,۰۳۰	جمع کل

ماخذ: سازمان توسعه تجارت

۳- علل و عوامل

در تبیین علل و عوامل روند طی شده در دو دهه گذشته می توان به موارد ذیل اشاره کرد.

۳-۱- فقدان جهت گیری کلان در توسعه صنعتی

باوجود سابقه حدود هفت دهه اجرای برنامه های عمرانی و توسعه اقتصادی در کشور و هزینه کرد منابع مالی زیاد برای توسعه رشته فعالیت های صنعتی ساخت محور، همچنان ساختار صنعتی کشور وابسته به رشته فعالیت های صنعتی منبع محور (فرایندی) است که در صدر آن صنایع هیدروکربوری قرار دارد.

به عقیده بسیاری از کارشناسان و فعالان حوزه اقتصاد و صنعت، مهمترین چالش سیاست های توسعه ای کشور نگاه کلی و فراگیر به حوزه های مختلف صنعتی است. این امر موجب شده که حتی مجموعه حمایت های تعریف شده توسط سیاست گذار (نظیر وام های ترجیحی، ارز ترجیحی، تعرفه گمرکی، ممنوعیت واردات و ...) در برخی مواد خود آسیب زا نیز گردد که از آن جمله می توان به موارد ذیل اشاره کرد.

- سرمایه گذاری و احداث واحدهای جدید با هدف جذب وام و ارز ترجیحی که منجر به فساد انحراف منابع به فعالیت های سودا گرانه و تعداد بیش از حد واحدها در بسیاری از رشته های تولیدی شده است. به طوری که امروزه عدم توان بهره مندی از صرفه مقیاس یکی از مهمترین چالش های بدنه تولید در کشور است.
- حمایت های تعرفه ای و یا موانع غیر تعرفه ای باعث تحمیل هزینه به اقتصاد کشور، مصرف کننده و نهایتاً نابودی انگیزه برای بهبود بهره وری و محصولات توسط تولید کننده داخلی شده است. این صنایع فقط قادر به ادامه حیات در فضای بسته با اتکا به سود انحصار می باشند و توان و انگیزه ای برای صادرات و بین المللی شدن ندارد (از جمله این صنایع می توان به صنعت خودرو اشاره کرد).

همچنین یکی از مهمترین چالش های نظام سیاست گذاری کشور در بخش صنعت، فقدان جهت گیری کلان برای پیشبرد اهداف توسعه صنعتی در کشور است. برای نمونه نگاهی به تجربه پیاده سازی سیاست های صنعتی در کشورهای موفق (نظیر کره جنوبی) نشان می دهد که حمایت از توسعه صنایع سنگین و منبع محور در این کشورها در جهت تامین نیازمندی و توسعه و تکمیل زنجیره ارزش محصولات صنعتی بوده است. در حالی که امروز به وضوح قابل مشاهده است که صنایع سنگین در کشور اولویت فروش خود را بازارهای صادراتی قرار داده اند و صنایع پایین دست در تامین مواد اولیه خود با مشکلات عدیده روبرو هستند.

۲-۳- ناکارآمدی ابزار یارانه انرژی در جهت توسعه صنعتی کشور

بدون شک مهمترین مزیت کشور، انرژی فراوان و ارزان آن است، از این رو هرچند در گام نخست تبیین حمایت های متکی بر یارانه انرژی از صنایع مادر منطقی به نظر می رسد. اما باید توجه داشت که در اختیار گذاردن چنین حمایت هایی به صورت غیرمشروط، غیرهدفمند و غیر زمانمند در طول زمان خود عاملی در جهت غیررقابتی کردن فضای رقابت میان صنایع کشور می گردد. جدول ۳ مجموعه طرح های پتروشیمی که در سال ۱۳۹۹ به بهره برداری رسیده اند را نشان می دهد. همان گونه که ملاحظه می شود، حجم عظیمی از سرمایه گذاری های صورت گرفته برای طرح های افتتاح شده در محصولات بالادست این صنعت با حداقل ارزش افزوده ایجاد شده است. این مهم نشان می دهد که ابزارهای سیاستی در نیل صنایع هیدروکربوری به سمت سرمایه گذاری در تولیدات با ارزش افزوده بالاتر ناتوان بوده است.

جدول ۳ - طرح های پتروشیمی افتتاح شده در سال ۱۳۹۹

طرح	محصول و ظرفیت تولید	سرمایه گذاری (میلیون دلار)	اشتغال زایی (مستقیم نفر)
فاز دوم پتروشیمی تخت جمشید	ماده اولیه لاستیک (پلی بوتادین رابر) (۵۵ هزار تن)، لاتکس (۲۰ هزار تن)، اس تی بی (۵ هزار تن)، وی بی آر (۱۸ هزار تن)	۵۰	۱۲۰
پتروشیمی میاندوآب	پلی اتیلین سنگین (۱۴۰ هزار تن)	۱۲۰	۴۶۰
پتروشیمی کاوه	متانول (۲۳۱۰ هزار تن)	۹۵۰	۱۳۵۰
پتروشیمی کیمیای پارس خاورمیانه	متانول (۱۶۵۰ هزار تن)	۶۰۰	۷۰۰
واحد کاتالیست پتروشیمی لرستان	کاتالیست مورد نیاز تولید متانول و انواع پلی اتیلن (۰.۱ هزار تن)	۲۰	۶۰

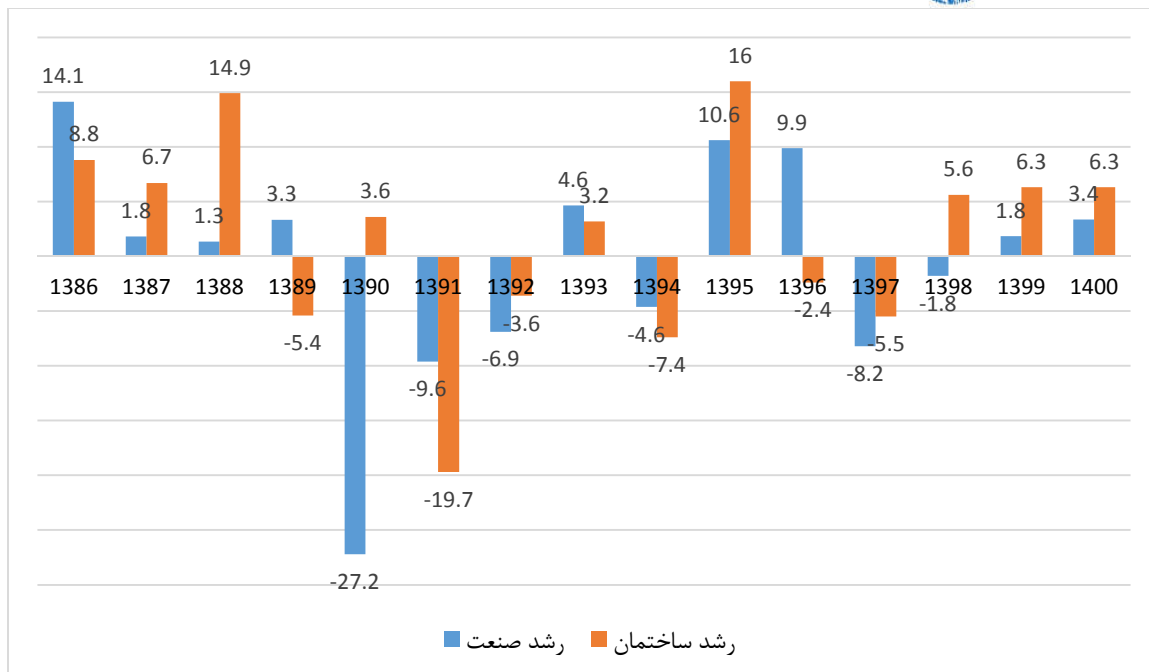
۲ البته فراوانی انرژی را باید به ذخایر آن در کشور اطلاق نمود، چراکه آمار تولید و مصرف انرژی در کشور نشان دهنده کمبود جدی انرژی مورد نیاز برای مصارف مختلف در کشور است.

۱۵۰۰	۱۱۰۰	متانول (۱۶۵۰ هزار تن)، متان (۱۳۲۳ هزار تن)، اتان (۸۵۰ هزار تن)، پروپان (۱۳۰ هزار تن)، بوتان (۳۰ هزار تن)، پنتان پلاس (۳ هزار تن)، گوگرد (۱۲۵ هزار تن)	پتروشیمی بوشهر
۷۰۰	۷۵۵	اوره (۱۰۷۵ تن)، آمونیاک (۶۸۰ هزار تن)	پتروشیمی لردگان
۱۹۰	۸۶۶	اتیلن، پروپیلن، بنزین پیرولیز و سوخت مایع (۷۵۰ هزار تن)	واحد الفین و گوگرد پتروشیمی ایلام
۲۰۰	۷۰	پی وی سی و پورد گرانول استاندارد پزشکی (۴۸ هزار تن)	پتروشیمی هگمتانه
۵۰	۷	اسید کلریدریک (۵۰ هزار تن)، سولفات پتاسیم (۴۰ هزار تن)	واحد سولفات پتاسیم پتروشیمی ارومیه
۱۰۰۰	۳۴۰۰	خوراک صنایع پتروشیمی	پالایش گاز بیدبلند
۶۲۰	۷۶۰	اتان (۱۷۵۰ هزار تن)، پروپان (۱۰۰۰ هزار تن)، بوتان (۵۰۰ هزار تن)، پنتان (۲۵۰ هزار تن)	پتروپالایش کنگان

ماخذ: شرکت ملی صنایع پتروشیمی

۳-۳- هزینه فرصت بالای سرمایه گذاری در فعالیت های مولد

یکی دیگر از دلایل کاهش جدی سرمایه گذاری صنعتی نداشتن چشم انداز بلند مدت و بی ثباتی قوانین، مقررات و پارامترهای مهم اقتصاد کلان است که در قالب موانع بنیادی، هر سرمایه گذاری را از طرحی که دوره برگشت سرمایه آن بیش از ۳ سال باشد منصرف می نماید. پر واضح است که بسیار به ندرت می توان فعالیت صنعتی و سازنده ای تعریف کرد که در کوتاه مدت سودآور باشد. بدیهی است در صورت عدم اصلاح این روند، شاهد تعمیق و افزایش چالش خروج سرمایه از بخش مولد اقتصاد خواهیم بود. امروزه روند خروج سرمایه از کشور و یا حرکت آن به سمت فعالیت های غیرمولد نظیر سفته بازی در املاک و مستغلات گواه این چالش در بخش اقتصاد کشور است (میزان تشکیل سرمایه بخش صنعت در ۳ سال گذشته حتی به اندازه استهلاک آن نیز نبوده است). نمودار ۶ رشد «بخش صنعت» و «بخش ساختمان» از تولید ناخالص داخلی کشور طی بازه زمانی سال های ۱۳۸۵ تا ۹ ماهه نخست سال ۱۴۰۰ را نشان می دهد. با وجودی که در این بازه زمانی سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی ۱۰,۵ درصد کاهش داشته، بخش ساختمان تنها ۱ درصد کاهش سهم را تجربه کرده است. نکته حایز اهمیت آن است که در شرایط بحران های سیاسی و اقتصادی (نظیر تحریم های سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۷) بخش صنعت آسیب پذیرترین بخش اقتصادی کشور بوده و به وضوح در رقابت با سایر بازارها از رشد های منفی برخوردار شده است.

نمودار ۶- مقایسه نرخ رشد سهم بخش صنعت و بخش ساختمان از تولید ناخالص داخلی کشور

ماخذ: محاسبات پژوهش بر اساس داده های مرکز آمار

۴- پیشنهادات و راه حل

خوشبختانه همه ارکان حاکمیت امروز متفق القول هستند که مسیر توسعه صنعتی کشور نیاز به اصلاح مسیر دارد. مقام معظم رهبری در نشست با فعالان صنعتی فرمایشات در لزوم جلوگیری از خام‌فروشی، صادرات محصولات با ارزش افزوده و جلوگیری از تضییع حقوق مصرف‌کننده و انحصارطلبی مرقوم نمودند که می‌بایست به جد به تحقق آن پرداخت. ریاست محترم جمهور و وزیر محترم صنعت معدن و تجارت نیز از آغاز دولت جدید بر لزوم افزایش کیفیت صادرات، پرهیز از خام‌فروشی و توسعه صنایع ساخت محور و دانش بنیان تاکید داشته‌اند. برای اصلاح روند «رشد شتابان عدم توازن در ساختار صنعتی کشور» در میان و بلندمدت باید تمامی دستگاه‌های اجرایی کشور همراه با بخش خصوصی بسیج شده و با استراتژی مشخص و هماهنگ برای کاهش هزینه‌های مبادلاتی و بهبود رتبه رقابت‌پذیری کشور تلاش کنند. در کوتاه مدت برای تحقق اهداف اقتصادی کشور تنوع بخشی به تولیدات و صادرات، افزایش ارزش افزوده، تکمیل زنجیره ارزش و ایجاد فرصت‌های شغلی نیاز است بسته‌های حمایتی هوشمند، ضابطه مند، مشروط و زمانمند تعریف و تهیه شوند تا اثرپذیری حمایت‌ها در شرایط محدودیت منابع مالی دولت کاملاً ملموس باشد. در این راستا یکی از اصلاحات اساسی و مفید «*مغو معافیت مالیاتی صادرات مواد اولیه و خام*» بود که در صورت اجرای صحیح هم‌انگیزه‌های خام‌فروشی را کاهش خواهد داد و هم باعث بازگشت تعادل به بازار و یکسان‌سازی شرایط برای خریدار ایرانی و خارجی خواهد شد. از همه مهمتر این سیاست با افزایش عدالت مالیاتی و همسنگ‌سازی نرخ موثر مالیاتی صنایع منبع محور با سایر رشته‌های صنعتی،

منابع مالی بالغ بر ۱۰ میلیارد دلار برای دولت ایجاد خواهد کرد. در این راستا لازم است بخشی از این منابع برای حمایت از سرمایه‌گذاری صنعتی و توسعه صادرات صنعتی کشور هزینه شود که از آن جمله می‌توان موارد ذیل را برشمرد:

- الف) رشته‌های استراتژیک شناسایی و هدف‌گذاری شوند. رشته‌هایی که برای تکمیل زنجیره ارزش و ایجاد مزیت نسبی برای صنعت کشور نیاز به توسعه کمی و کیفی آنها وجود دارد.
- ب) نتایج کلیدی عملکردی برای صنایع کشور تعریف شوند و حمایت‌ها معطوف به رعایت الزامات تعریف شده در حوزه‌هایی نظیر بهره‌وری، اشتغال‌زایی، ارزش افزوده، کیفیت، فناوری و ... گردد.
- ج) صنایع مورد حمایت باید ملزم به صادرات باشند، صنعتی که نتواند در بازارهای صادراتی حداقل در سطح منطقه رقابت کند، در بازار داخلی نیز بدون رانت و حمایت‌های ویژه زنده نخواهد ماند.
- د) برای توسعه صادرات و جبران مشکلات ناشی از هزینه‌های مبادلاتی و رقابت‌پذیری جواز صادراتی هوشمند و متناسب با ارزش افزوده کالا و خدمات صادراتی پرداخت شوند. در گذشته به همه نوع کالا ۳ درصد و به همه خدمات فنی و مهندسی ۸ درصد جایزه پرداخت می‌شد، بدون آنکه توجهی به ارزش افزوده آن رشته صادراتی شود.
- ه) بسته کمک‌های مستقیم برای استقرار سیستم‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در راستای بهبود بهره‌وری و افزایش تولید مبتنی بر «صنعت ۴» تعریف شود. این مهم حتی در کشورهای کمتر توسعه یافته که از آمادگی لازم فناوری و سرمایه‌ای برای پیاده‌سازی کامل برخوردار نبوده‌اند منجر به اثرات بسیار پررنگ در افزایش بهره‌وری شده است. در این راستا گزارش‌های بین‌المللی و تحقیقات موسسه‌هایی مانند McKinsey می‌تواند مورد توجه قرار گیرد (گزارش پیوست).
- و) لازم است نقش نهادهای آموزشی و توسعه‌ای به منظور از بین بردن ضعف سیستم‌های مدیریتی، مدیریت منابع سازمانی، هوش تجاری و تحلیل‌های مدیریتی تقویت و پررنگ شود.
- ه) لازم است ساختار اقتصادی کشور به گونه‌ای بازتنظیم شود که هزینه فرصت سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های سفته‌بازانه و غیرمولد افزایش یابد تا انگیزه کافی برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد خصوصاً بخش صنعت ایجاد شود.

در کنار موارد فوق، بررسی تجارب سایر کشورها در تبیین بسته‌های حمایت‌های هوشمند و هدفمند می‌توانند مورد توجه و الگوبرداری قرار گیرد. برای مثال دو نمونه از مشوق‌هایی که دولت ترکیه در حمایت از صنایع خود برنامه‌ریزی کرده است به قرار زیر است.

- **معافیت از مالیات بر ارزش افزوده:** معافیت ۱۰۰ درصدی از مالیات بر ارزش افزوده هم برای خرید داخلی و هم برای واردات ماشین‌آلات و تجهیزات برای سرمایه‌گذاری‌های واجد شرایط قابل استفاده است. طبق قانون مالیات بر ارزش افزوده، خریدهای محلی^۴ ماشین‌آلات و تجهیزات و همچنین واردات ماشین‌آلات و تجهیزات تحت گواهینامه تشویق سرمایه‌گذاری، مشمول مالیات بر ارزش افزوده نیست.
- **تخفیف مالیات بر درآمد شرکت‌ها:** نرخ مالیات قانونی شرکت‌ها اخیراً برای سال‌های ۲۰۱۸، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ به ۲۲ درصد افزایش یافته است. سرمایه‌گذاری‌های منطقه‌ای و حوزه‌ای، اولویت‌دار، بزرگ مقیاس و استراتژیک حق دارند از کاهش مالیات شرکت بهره‌مند شوند. دولت، بسته به موقعیت مکانی و میزان سرمایه‌گذاری، امکان تخفیف مالیاتی به شرکت‌ها را از ۵۰ درصد تا ۹۰ درصد فراهم آورده است. برای درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری‌هایی که از آغاز سال

³ Industry 4

⁴ local purchases

۲۰۱۷ تا پایان سال ۲۰۲۲ به دست آمده و دارای گواهینامه مشوق سرمایه گذاری برای صنایع تولیدی باشند تخفیف ۱۰۰ درصد نیز ممکن است.